

Euro, 12.10.2009, Šifra mistra Gregora Mendela

MARTIN RYCHLÍK

Česko usiluje o navrácení zakladatelského díla genetiky

VĚDA A CÍRKEV

Připomíná to detektivku. Nechybí v ní převratná kniha, záhady a dopisy až do samého Vatikánu. Oč jde? Rukopis geniálního augustiniána opata Gregora Johanna Mendela, do něhož roku 1865 vepsal základy své revoluční nauky o dědičnosti, se po druhé světové válce ztratil. Původně byl v majetku (a trezoru) brněnského Přírodovědeckého spolku, ale po roce 1945 jako by se po něm slehla zem... Až v létě 1992 se objevilo faksimile originálu Mendelovy rukopisné přednášky O pokusech s hybridy rostlin, kterou vydal v Darmstadtu profesor Walther Mann, Mendelův příbuzný v linii jeho mladší sestry Terezie. Kromě cenného materiálu, v němž je doslova z první ruky sepsána teorie, která rázně změnila náš pohled na svět, byla zveřejněna též informace o držiteli rukopisného originálu. Je jím pater Clemens Richter ze Stuttgartu, potomek Mendelovy starší sestry Veroniky. Jak se k němu text dostal a zda má právní nárok na jeho vlastnictví, zůstává otázkou. Faktem ovšem je, že česká strana – míněno je především brněnské augustiniánské opatství – vyvíjí úsilí o navrácení této „svaté relikvie“ genetiky do Česka. Týdeníku EURO to sdělily spolehlivé zdroje z nejvyšších pater české vědy a ministerstva kultury, jež se stalo prostředníkem v kontaktu s vatikánským generálním převorem augustiniánského řádu.

HÁZENÍ HRACHU NA ZEĎ

Právě jemu, ctěnému otci Robertu Fr. Prevostovi, adresoval rektor Masarykovy univerzity (MU), jež roku 2007 obnovila Mendelovo muzeum, uctivou žádost o zjištění místa, kde se fundamentální rukopis *Versuche über Pflanzen-Hybriden* (česky *O rostlinných hybridech*) v současnosti nachází. Rektor MU Petr Fiala měl prý v loňském dopise vyjádřit „velký zájem o text, který univerzita považuje za jednu z nejzásadnějších vědeckých prací lidské historie a ráda by jej získala do míst, kde vznikl“. Právě ve Starém Brně, v prostorách opatství, konal Mendel v letech 1854 až 1864 pokusy s křížením rostlin. Zaměřil se hlavně na hrách setý (*Pisum sativum*), u něhož vysledoval, za jakých okolností se znaky dědí. Zásadní „přednášku proslavil na pokračování ve dvou částech na měsíčních schůzích Přírodovědeckého spolku dne 8. února a 8. března 1865 v Brně. Únorovou přednášku ukončil kapitolou o potomcích hybridů spojujících více rozdílných znaků a březnovou začal pojednáním o pohlavních buňkách hybridů“, píše se v nejnovějším komentovaném vydání *Pokusy s hybridy rostlin* (překlad Anna Matalová, 2008). Posléze formuloval takzvané tři Mendelovy zákony dědičnosti, za což je označován jako „otec genetiky“, čili moderního oboru, který je dnes jednou z nejprogresivnějších vědeckých disciplín. Na písemnou výzvu o navrácení rukopisu, s níž byla údajně seznámena i česká prezidentská kancelář, však generální převor Prevost dlouho nereagoval. Až letos v létě, takřka po roce (sic!), měl prý vedení MU ujistit, že „rukopis je na dobrém místě, víme o něm a zajistíme jeho řádnou konzervaci. Díky za zájem, ale o víc se nestarejte“. O dalších krocích není nic známo.

EINSTEIN, PLANCK A SPOL.

Zájem brněnského opatství, jež věnuje pod vedením opata Lukáše Evžena Martince slavnému Mendelovu odkazu mimořádnou péči, je logický. Na dotaz týdeníku EURO, s jakými spisy z Mendelovy činnosti před tištěným vydáním díla (1866) se mohou zájemci v opatství seznámit, jsme se mnoho nedozvěděli. Sdílný nebyl ani Ondřej Dostál, ředitel Mendelova muzea v areálu opatství, kam by patrně – v případě úspěchu – rukopis putoval.

„Mendelovo muzeum nabízí v rámci své expozice řadu prací Mendelových (tisků). Je nutné říci, že muzeum vystavuje exponáty z Mendelovy pozůstalosti, která je trvale uložena ve starobrněnském opatství. Mezi nejvýznamnější patří faksimile Mendelova rukopisu O rostlinných hybridách. Originál práce se nachází mimo území naší vlasti. Další spisy se ve formě rukopisů nedochovaly a nejsou o nich další informace. Pravděpodobně došlo k jejich zničení po jeho smrti,“ uvedl Dostál. O jak cenný materiál jde, zběžně napovídá nahlédnutí do aukčního katalogu věhlasné síně Christie's.

První tištěné německé vydání brněnského sborníku bylo loni v New Yorku vydraženo za 86 500 dolarů (1,5 milionu korun), což je jen zlomkem toho, jakou hodnotu má rukopis. A jak důležitý je manuskript pro dnešní vědu? „Mendelovy práce patří k několika málo skutečně fundamentálním objevům moderní přírodovědy a zachovávají si svůj význam do dneška. Je to něco podobného jako Einsteinovy nebo Planckovy objevy ve fyzice, objev radioaktivity nebo role DNA. Inspirativní zůstává Mendel v tom, že nám připomíná, že důležité teorie musejí být založeny na pečlivě provedených experimentech,“ řekl týdeníku EURO profesor Václav Hořejší, ředitel **Ústavu molekulární genetiky Akademie věd České republiky**.

ZE STUTTGARTU POD ŠPILBERK?

Šance, že by vědecký klenot zamířil do míst, kde Mendel konal své četné meteorologické, včelařské a fyziologické pokusy, jsou nepředpověditelné. Celá kauza však klade řadu otázek včetně té stěžejní: Zda má mít soukromá osoba (byť jde o církevního hodnostáře) v držení vědecký dokument dějinného významu, když na něj není schopna průkazně doložit své oprávnění. Nárokovat by si jej nejspíše mohlo Moravské zemské muzeum v Brně, které bylo nástupnickou organizací Přírodovědného spolku. Otec Mendel, jehož ostatky jsou uloženy v augustiniánské hrobce na Ústředním hřbitově v Brně (skupina II, hrob 81), by byl jistě raději, kdyby byl jeho odkaz přístupnější. Jako logické místo se nabízí nejen muzeum nesoucí jeho jméno, ale i nádherná barokní knihovna augustiniánského opatství svatého Tomáše ve Starém Brně. Zda epochální rukopis *Versuche über Pflanzen-Hybriden* skutečně zamíří pod Špilberk, bude záležet na vyjednávacích schopnostech českého státu.

RENEŠANČNÍ GÉNIUS Gregor Johann Mendel (20. července 1822 – 6. ledna 1884) Zakladatel genetiky a rodák z Hynčic navštěvoval od roku 1833 piaristickou školu v Lipníku, následně studoval na gymnáziu v Opavě a Filosofický ústav v Olomouci. Od roku 1843 byl novicem augustiniánského kláštera v Brně, kde přijal řeholní jméno Gregor. Knězem se stal čtyři roky poté. V letech 1851 až 1853 studoval na vídeňské univerzitě, kde jej lákala matematika, fyzika a přírodní vědy (navštěvoval i přednášky Christiana Dopplera z experimentální fyziky nebo fyziologii rostlin Franze Ungera). Po studiích až do roku 1864 experimentoval s hybridy rostlin; zaměřil se na křížení hrachu. V únoru a březnu 1865 vyslovil zásadní přednášku o pravidlech dědičnosti a roku 1866 závěry publikoval. Tři roky nato se stal opatem. Pokračoval v meteorologických pokusech, šlechtit včelstva. Od roku 1881 řídil dokonce Moravskou hypoteční banku. Díky svému intelektu, vytrvalosti, píli a analytickému přístupu se G. J. Mendel stal nesmrtelnou ikonou moderní biologie. „Jeho objev zákonitostí přenášení rodičovských znaků přišel v době, kdy v Anglii zveřejnil Charles Darwin teorii vývoje nových zvířat a rostlin. Zatímco Darwinova evoluční teorie měla ihned mimořádný ohlas u mezinárodní veřejnosti, význam Mendelova výzkumu začali oceňovat přírodovědci až po roce 1900,“ píše největší Mendelův znalec, docent Vítězslav Orel. Pramen: Vítězslav Orel, Gregor Mendel a počátky genetiky, Praha, **Academia** 2003

Foto autor| FOTO: archiv / ILUSTRACE: Josef Blaho

Foto popis| **NEDOCENITELNÝ MANUSKRIP**T. Mendelův rukopis z roku 1865 mají historikové a genetici k dispozici pouze v přetištěné podobě. Originál zatím dlí v soukromé knihovně. Dostane ho Česko zpět?

Foto autor| FOTO: Profimedia, Martin Pinkas

O autorovi| MARTIN RYCHLÍK (martin.rychlik@euro.cz)

Euro.cz,13/10/2009, 11:16 h, Rukopisná přednáška Gregora Johanna Mendela z roku 1865 je v Salzburku

Česko usiluje o navrácení zakladatelského díla genetiky

Brněnské augustiniánské opatství vyvíjí úsilí o navrácení originálu rukopisné přednášky otce genetiky Gregora Johanna Mendela z roku 1865 O pokusech s hybridy rostlin. Euro.cz to sdělily spolehlivé zdroje z nejvyšších pater české vědy a ministerstva kultury, jež se stalo prostředníkem v kontaktu s vatikánským generálním převorem augustiniánského řádu Robertem Prevostem.

Právě jemu loni adresoval Petr Fiala, rektor Masarykovy univerzity, jež v roce 2007 obnovila Mendelovo muzeum, žádost o zjištění místa, kde se fundamentální rukopis *Versuche über Pflanzen-Hybriden* nachází. Univerzita považuje tento text za jednu z nejzásadnějších vědeckých prací lidské historie a ráda by jej získala do míst, kde vznikl.

Na písemnou výzvu o navrácení rukopisu, s níž byla údajně seznámena i prezidentská kancelář, však generální převor Prevost dlouho nereagoval. Až letos v létě měl prý vedení Masarykovy univerzity ujistit, že „rukopis je na dobrém místě, víme o něm a zajistíme jeho řádnou konzervaci. Díky za zájem, ale o víc se nestarejte.“ O dalších krocích není nic známo.

Také zájem brněnského opatství, v jehož areálu se muzeum nachází, je logický. „Mendelovo muzeum nabízí v rámci své expozice řadu Mendelových tisků. Je nutné říci, že muzeum vystavuje exponáty z Mendelovy pozůstalosti, která je trvale uložena ve starobrněnském opatství. Mezi nejvýznamnější patří faksimile Mendelova rukopisu O rostlinných hybridách. Originál práce se nachází mimo území naší vlasti. Další spisy se ve formě rukopisů nedochovaly a nejsou o nich další informace. Pravděpodobně došlo k jejich zničení po jeho smrti,“ uvedl ředitel muzea Ondřej Dostál.

Rukopis byl původně byl v majetku brněnského Přírodovědeckého spolku, ale po roce 1945 jako by se po něm slehla zem. Až v létě 1992 se objevila faksimile originálu Mendelovy rukopisné přednášky O pokusech s hybridy rostlin, kterou v Darmstadtu vydal Mendelův příbuzný Walther Mann. Kromě cenného materiálu, v němž je doslova z první ruky sepsána teorie, která rázně změnila náš pohled na svět, byla zveřejněna též informace o držiteli rukopisného originálu. Je jím pater Clemens Richter ze Salzburku, potomek Mendelovy sestry Veroniky. Jak se k němu text dostal a zda má právní nárok na jeho vlastnictví, zůstává otázkou.

O jak cenný materiál jde napovídá nahlédnutí do aukčního katalogu Christie's. První tištěné německé vydání brněnského sborníku bylo loni v New Yorku vydraženo za 86 500 dolarů (1,5 milionu korun), což je jen zlomkem toho, jakou hodnotu má rukopis.

„Mendelovy práce patří k několika málo skutečně fundamentálním objevům moderní přírodovědy a zachovávají si svůj význam do dneška. Je to něco podobného jako Einsteinovy nebo Planckovy objevy ve fyzice, objev radioaktivity nebo role DNA. Inspirativní zůstává Mendel v tom, že nám připomíná, že důležité teorie musejí být založeny na pečlivě provedených experimentech,“ řekl ředitel Ústavu molekulární genetiky Akademie věd ČR Václav Hořejší.

Šance, že by vědecký klenot zamířil do míst, kde Mendel konal v letech 1854 až 1864 pokusy s křížením rostlin, jsou nepředpokladitelné. Zda epochální rukopis *Versuche über Pflanzen-Hybriden* skutečně zamíří pod Špilberk, bude záležet na vyjednávacích schopnostech českého státu.

<http://www.euro.cz/id/ongrhn2w94/detail.jsp?id=18587>